

Alicja Kopec

Wydział Architektury
Politechnika Gdańska

Poziom ładu przestrzennego w podmiejskiej strefie aglomeracji Trójmiasta. Kategoria społeczna i legislacyjna

Level of spatial order in the suburban area of Tri-City.
The social and legislative categories

Wstęp

Znaczenie wysokiej jakości przestrzeni sprawia, że zagadnienie ładu przestrzennego jest szeroko opisywane i dyskutowane nie tylko przez urbanistów i architektów, ale również przez przedstawicieli innych dyscyplin, np. geografów, socjologów, ekonomistów, historyków. Kołodziejcki (1991, s. 88) twierdzi, że „w hierarchii wartości społecznych ład przestrzenny nabiera rosnącego znaczenia. Staje się bowiem w coraz wyższym stopniu ważnym elementem jakości życia i środowiska przyrodniczego, a także efektywności gospodarowania”. Według Gzella (2008, s. 17) „tworzenie ładu przestrzennego powinno stać się procesem powszechnie zauważalnym, a próby osiągnięcia sukcesu trzeba ponawiać”. Podobnie uważa Zuziak (2007, s. 13), twierdząc, że „teoretyczna interpretacja idei ładu przestrzennego i jej praktyczne wdrażanie w przestrzeń życia miejskiego należą do najważniejszych zadań urbanistów”. Szeroko rozumiana dbałość o przestrzeń jest tym bardziej istotna, że skutki przestrzennych decyzji są długofalowe i niejednokrotnie nieodwracalne. Zdegradowaną przestrzeń trudno przywrócić do

stanu sprzed nieprzemyślanych działań, to zarówno z powodów przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych, jak i dlatego, że nawet przy dużym zaangażowaniu społecznym i wysokich nakładach finansowych jest to już często, z powodów przyrodniczych, niemożliwe.

Definicje ładu przestrzennego

W tekście nie dokonano rozdzielnej analizy pojęć: „ład” oraz „przestrzeń” czy bliskich im semantycznie pojęć, takich jak „porządek”, „harmonia” i „równowaga” oraz „krajobraz” i „środowisko”. Ład przestrzenny uznano za pojęcie szersze i nadrzędne w stosunku do wyżej wymienionych. Ponadto nie analizowano i nie definiowano pojęcia „przestrzeń” z wszystkimi jej przymiotnikowymi rozwinięciami, takimi jak: „przestrzeń architektoniczna”, „przestrzeń urbanistyczna”, „przestrzeń geograficzna”, „przestrzeń fizyczna”, „przestrzeń kulturowa”, „przestrzeń społeczna”, „przestrzeń publiczna” czy też wyszczególniona przez Halla (1976) „przestrzeń wizualna”, „przestrzeń trwała”, „przestrzeń na pół trwała” i „przestrzeń nieformalna”. Mimo że, wszystkie wymienione pojęcia zawierają konotacje, niekiedy bardzo silne, z „ładem przestrzennym”, są odrębnymi kategoriami pojęciowymi.

W środowisku urbanistów pojęcie „ładu przestrzennego” pojawiło się po raz pierwszy w latach 60. (Bałtuć 1981). Do dzisiaj jest szeroko opisywane i dyskutowane. Poniżej przedstawiono wybrane rozważania nad istotą ładu przestrzennego, które pojawiły się w ciągu ostatnich trzydziestu lat.

Opisując ład przestrzenny, Andrzejewski (Adamczewska-Wejchert i in. 1977, s. 147), twierdzi, że „jest to pojęcie często używane, bardzo szerokie i trudne do jednoznacznego zdefiniowania”. Furman (Adamczewska-Wejchert i in. 1977) poddaje w wątpliwość wyprowadzanie pojęcia „ładu” od słowa „ładny” i wiąże je z pojęciem porządku. Podobnie zdaniem Adamczewskiej-Wejchert i in. (1977) słowo „ład” łączy się ze współdziałaniem, ale nie koniecznie musi się wywodzić od słowa „ładny”, bo nie jest ściśle związane z oceną estetyczną. Ład, to taki przypadek, w którym chcemy mieć do czynienia z przestrzenią przychylną dla człowieka. Na pewno polega na usuwaniu chaosu i na pewno elementem składowym ładu jest organizacja przestrzeni. Dumnicki (Adamczewska-Wejchert i in. 1977, s. 150) określając ład przestrzenny ma na myśli „nie samorodny pejzaż naturalny, ani też samorodny pejzaż plus przypadkowe, nawet szczęśliwie usytuowane obiekty – lecz kompozycję przestrzenną, świadomie zamierzoną i o zamierzonym działaniu emocjonalnym. (...) Ład przestrzenny powinien być zatem wynikiem działalności człowieka. (...) Piękno jest jednym z atrybutów ładu. Piękno jest subiektywnym odczuciem syntetycznym. Odbiór tego doznania jest emocjonalny”. Według Goryńskiego (Adamczewska-Wejchert i in. 1977, s. 152), „cechą definicyjną ładu jest to, że odnosi się on do struktury złożonej. Z tych samych elementów można złożyć całość noszącą cechy nieładu lub ładu, dysonansu lub harmonii, brzydoty lub piękna. Zależy to od postrzegania zasad składania”. Zgodnie z definicją opracowaną w 1980 r. przez Bańkowską i in. (za: Gruszkowski

1989, s. 26) „ład przestrzenny jest to uzyskiwana w sposób naturalny w wyniku działania sił przyrody lub w sposób sztuczny, przez działalność człowieka, organizacja przestrzeni charakteryzująca się równowagą poszczególnych składników. Ta równowaga wyraża się w rozmieszczeniu funkcji w przestrzeni w sposób celowy, uporządkowany i estetyczny, tzn. zapewniający dogodne użytkowanie przestrzeni przez jej gestorów, nie powodujący powstawania ani konfliktów ekologicznych, ani kolizji między poszczególnymi funkcjami, a także w sposób tworzący nowe piękno”. Według Szolginii (1987, s. 30) ład przestrzenny jest „pojęciem szerszym i głębszym niż estetyka danej przestrzeni, pojęciem sprowadzającym się do dbałości o zaspokajanie zarówno podstawowych fizycznych potrzeb człowieka w środowisku jego bytowania, jak i jego potrzeb psychicznych – potrzeby identyfikacji z tym środowiskiem, potrzeby poczucia bezpieczeństwa, potrzeby urozmaicenia struktury danej przestrzeni oraz potrzeby estetycznego zadowolenia z jej wizualnej percepcji. Stopień zaspokojenia wszystkich tych potrzeb razem wziętych określa jakość danej przestrzeni (środowiska), wpływając tym samym na jakość życia jej użytkowników”. Według Kołodziejskiego (1989, s. 5–6) „ideą przewodnią (...) racjonalności zmierzającej do kształtowania przyszłości odpowiadającej potrzebom i aspiracjom społeczeństwa jest podjęcie kompleksowo rozumianego ładu, tj. takiego porządku, który wyraża się w materialnych formach i relacjach, a korzeniami swymi sięga wszystkich aspektów rozwoju: społecznych, ekologicznych, przestrzennych i ekonomicznych. Kształtowanie (tworzenie) takiego ładu staje się także jednym z nowych wyzwań przeszłości”. Według kolejnej definicji Kołodziejskiego (1991, s. 88) „pojęcie ładu przestrzennego jest integralnie związane z architekturą, urbanistyką i zagospodarowaniem przestrzennym. Jest ono wyrazem harmonijności, uporządkowania, proporcjonalności i równowagi środowiska człowieka. Ład przestrzenny wyraża zarówno wysokie walory estetyczne, funkcjonalność, logikę, czytelność i jasność struktur przestrzennych, jak i zharmonizowanie z przyrodą, wysoką użyteczność i efektywność we wszystkich skalach: od lokalnej do krajowej. Można też powiedzieć, że ład przestrzenny to uporządkowana całość, w której części poddane są wspólnym regułom gry, całość, w której logika funkcjonowania, funkcjonalność struktury, czytelność przestrzenna, a także estetyka, piękno – odgrywa dominującą rolę”. Chojnicki (1992, s. 12–13) rozróżnia: „model ładu przestrzennego, tj. jego wzorzec określony przez kryteria racjonalności społecznej, od konkretnego ładu przestrzennego, tj. stanu organizacji przestrzennej danego systemu gospodarczego, spełniającego pewne kryteria racjonalności społecznej, czyli porządku społecznego”. Dalej twierdzi, że konkretny ład przestrzenny „przejawia się na dwóch poziomach – jawnym i ukrytym. Ład jawny to faktyczne stany obiektów, będące przejawem działań ludzkich i sił przyrody w określonych warunkach środowiska. Ład ukryty to mechanizmy przyrodnicze i społeczne (prawidłowości przyrodnicze i społeczne oraz reguły społeczne), działające w określonych warunkach faktycznych danego systemu gospodarczego”. Według Lenziona (1996, s. 113) „ład przestrzenny jest pewną wielowymiarową potrzebą, której zaspokojenia oczekuje się od przekształcanego otoczenia materialnego człowieka”. Pankau (1996, s. 119) stwierdza, że w środo-

wisku zawodowym urbanistów i architektów ład przestrzenny jest „rozumiany jako finalny cel zagospodarowania przestrzennego, które powinny cechować:

- porządek, w zakresie celowości sposobu użytkowania przestrzeni oraz w zakresie układu elementów zagospodarowania i proporcji między nimi,
- funkcjonalność, tj. łatwa dostępność do poszczególnych elementów zagospodarowanej przestrzeni, ale też zrozumiałość (czytelność) układu zagospodarowania, ułatwiająca orientację w przestrzeni,
- piękno”.

Włodarczyk (2000, s. 158–159) twierdzi, że ład przestrzenny „jest stanem przez nas oczekiwanym, jest czymś jednoznacznym z porządkiem: w takim kontekście mówimy o czymś i ładnym, i uporządkowanym”. Zawadzki (2001, s. 9–10), określa ład przestrzenny, jako „usytuowanie przestrzenne (lokalizacja) ludzi i przedmiotów („obiektów”) w taki sposób, aby ich istnienie i funkcjonalność przebiegało zgodnie z ich naturą i funkcjami, jakie mają spełniać”. Furman (2001, s. 245) uważa, że ład przestrzenny jest „pojęciem, które umyka powszechnie akceptowanej definicji i niemal każdy człowiek ma inne wyobrażenie tego ładu, choć dla większości z nich jest on odczuwalną potrzebą”. Według Zipsera (2001, s. 265) pojęcie ładu przestrzennego „rodzi się z nieświadomego, być może, posługiwania się analogią do organizmów żywych, a tam, jak wiadomo, nie ma spraw prostych i łatwo zrozumiałych. Ład przestrzenny jest więc ładem życia, ładem bezpiecznej egzystencji, w dodatku zaopatrzonej w samoregulację”. Pankau (2001, s. 283) za ład przestrzenny uznaje „pożądany stan przestrzeni (elementów w niej występujących i relacji między nimi)”. Dodaje przy tym, że „nie bez znaczenia pozostaje sposób, w jaki do takiego stanu doprowadzić w sytuacji, kiedy nie jest on zależny od samodzielnego działania pojedynczego podmiotu władającego przestrzenią, lecz jest efektem współzależnych i wzajemnie skorelowanych działań wielu podmiotów”. Według Broszkiewicza (2003, s. 72) „pojęcie ład przestrzenny kojarzy się najczęściej z określoną harmonią zlokalizowanych tam elementów struktur o zadanych im funkcjach użyteczności, które są wzajemnie powiązane. (...) Stanowi wypadkową kształtowania się określonych proporcji zróżnicowanego tempa przekształceń w strukturach przestrzennych, tworząc określony wzorzec struktur uporządkowanych według ukształtowanego modelu rozwoju harmonijnego”. Parzysek (2003, s. 114–115) podkreśla, że ład przestrzenny jest „przede wszystkim tym porządkiem, który dotyczy wyróżnianych na powierzchni systemów społeczno-ekonomicznych ekologicznych, których granice mogą być mniej lub bardziej jednoznacznie określone. (...) Jest jednak ważne, jeśli kształtowany czy postulowany ład, ma prowadzić do optymalizacji pewnych stanów systemu terytorialnego, takich jak jakość życia, efektywność funkcjonowania gospodarki, dostępność przestrzenna, maksymalizacja czasu wolnego, którym można swobodnie dysponować, niwelowanie dysproporcji przestrzennych, zażegnanie konfliktów w użytkowaniu środowiska itp. Takie pojmowanie ładu przestrzennego daleko więc odbiega od traktowania go jako regularnego geometrycznego układu rozmieszczenia obiektów architektonicznych na określonym obszarze”.

Michalski (2003, s. 257) uważa, że „jednym z naczelných zadań ładu przestrzennego jest dążenie do zachowania ludzi w jak najlepszej sytuacji zdrowot-

nej”. Definicja legalna zawarta w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym określa ład przestrzenny jako „takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne”. Sagan i in. (2006, s. 171) twierdzą, że „ład przestrzenny, będący wypadkową uwarunkowań, procesów oraz historycznych i współczesnych decyzji planistycznych i lokalizacyjnych odzwierciedla potrzeby, aspiracje oraz możliwości i chęci zarówno władz lokalnych jak i planistów i inwestorów”. Według Zuziaka (2007, s. 13) „ład przestrzenny staje się (...) niejako nadrzędną ideą kulturalną, porządkującą rzeczywistość miejską”. Cymerman (2009, s. 29) uważa, że „dochodzenie do ładu przestrzennego odbywa się przez gospodarowanie wszelkimi przedmiotami materialnymi, żywymi i nieożywionymi wchodzącymi w liczne związki biologiczne, użytkowe, produkcyjne, ze szczególnym uwzględnieniem rozmieszczenia przedmiotów w przestrzeni fizycznej”.

Stan ładu przestrzennego

Krytyka stanu istniejącego

Mimo akcentowania wagi ładu przestrzennego, stan polskiej przestrzeni nie jest zadowalający. Wszechogarniający bezład, niespójność i różnorodność kształtów i kolorów, a przede wszystkim bekontekstowość i ogromna liczba reklam to wizualna charakterystyka przestrzeni Polski. Niski poziom ładu przestrzennego jest tematem podejmowanym, nie tylko przez urbanistów i architektów. Jak twierdzi Podolak (1993, s. 7) „krytykę stanu istniejącego spotykamy zarówno w opracowaniach naukowych i publicystyce, jak i w wypowiedziach potocznych o gospodarce przestrzennej kraju”. Gruszkowski (1996, s. 7) zauważa, że „zły stan środowiska przyrodniczego skłania do alarmów i wysuwania drastycznych czasem postulatów w dziedzinie ekologii, której waga została doceniona przez wysokiej rangi instytucje międzynarodowe i państwowe, co oczywiście nie oznacza jeszcze pełnego rozwiązania problemów ekologicznych. Rządziej słyszy się głosy i czyta uchwały w obronie zagrożonego, czy wręcz unicestwianego ładu przestrzennego, który stanowi istotny element zachowania i kształtowania nie tylko krajobrazu kulturowego, lecz także prozaicznych warunków życia ludności zarówno w miastach, jak i na wsi”. Również w prasie ogólnopolskiej (np. Sarzyński 2010, Sroczyński 2010) pojawiają się artykuły dosadnie obnażające najgorsze strony polskiej przestrzeni. Daty ukazania się tych artykułów mogą wskazywać na to, że okres wakacyjnych podróży sprzyja obserwacji polskiej przestrzeni, której obraz jest szczególnie rażący w konfrontacji z przestrzenią północnych, zachodnich i południowych sąsiadów.

Jednak równolegle z krytyką stanu przestrzeni pojawiają się wskazania dotyczące uzyskiwania wyższego poziomu ładu przestrzennego. Adamczewska-Wej-

chert (1977, s. 149) na pytanie dlaczego z problemem ładu przestrzennego jest w Polsce tak źle odpowiada, że „podejmowane są odrębne działania, a nie są znane elementy łączące”. I od ponad 30 lat niewiele się w tej kwestii zmieniło. W Polsce są przykłady obiektów architektonicznych wysokiej jakości, jednak lokalizowane bez poszanowania kontekstu miejsca i istniejącej już zabudowy lub powstające w otwartej przestrzeni, na terenach do tego niepredysponowanych. Do wyznaczników ładu przestrzennego określonych przez Gzella (2008) jako powszechnie akceptowalne należą m.in.:

- zwartość struktury przestrzennej miejskiej i wiejskich jednostek osadniczych przy zachowaniu w strukturach osadniczych równowagi między terenami zabudowanymi a otwartymi,
- kształtowanie zabudowy i zagospodarowania przestrzennego w formie spójnych i całościowych i kompletnych zespołów urbanistycznych, w tym odpowiedniość wyposażenia obszarów zabudowanych do ich przeznaczenia.

Pankau (1996) twierdzi, że istotne dla kształtowania ładu przestrzennego harmonizowanie rozwoju aglomeracji Trójmiasta powinno przejawiać się m.in. w utrzymaniu odpowiednich proporcji (równowagi) między gospodarczymi, społecznymi i ekologicznymi determinantami oraz kryteriami rozwoju aglomeracji a kształtowaniem jej struktury przestrzennej. Według Kołodziejskiego (1991, s. 89) „głównym narzędziem kształtowania ładu przestrzennego w warunkach wzrastającej złożoności przestrzeni oraz współzależności przekształceń zagospodarowania przestrzennego z rozwojem społeczno-gospodarczym i zmianami środowiska przyrodniczego powinno być planowanie długookresowe, kompleksowe i interdyscyplinarne, określające politykę przestrzenną powiązaną z polityką ekologiczną”. Do najistotniejszych postulatów dotyczących tworzenia i utrzymania ładu przestrzennego Gruszkowski (1996) zalicza:

- traktowanie planowania przestrzennego jako narzędzia najważniejszego i niezastąpionego, występującego na wszelkich poziomach planowania od szczebla krajowego poprzez regionalny do miejscowego;
- ożywienie słabo w Polsce rozwiniętej architektury krajobrazu;
- prowadzenie systematycznego szkolenia pracowników organizacji projektowych oraz urzędów państwowych i samorządowych m.in. w zakresie zachowania i kreacji ładu przestrzennego w warunkach gospodarki rynkowej;
- uwzględnianie omawianej problematyki przy kształceniu architektów w stopniu wyższym, niż dotąd; w odpowiedniej proporcji również kształcąc fachowców różnych dziedzin infrastruktury, ekonomii i gospodarki należy przekazać im kompendium wiadomości i umiejętności dotyczących współtworzenia ładu;
- szersze uwzględnienie problematyki ładu w pracach badawczych, a także w planach działań komitetów i komisji PAN oraz stowarzyszeń naukowo-zawodowych;
- wykorzystanie wszystkich środków przekazu do krzewienia i popularyzacji zasad ładu przestrzennego wśród szerokich kręgów społeczeństwa.

I chociaż Gruszkowski (1996) dodaje, że ta trudna i długotrwała działalność na wszystkich wyżej wymienionych polach jest zawodowym i społecznym obowiąz-

kiem przede wszystkim architektów i urbanistów, to osiągnięcie spodziewanych rezultatów, nie będzie możliwe bez współpracy przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, oraz władz samorządowych i społeczeństwa. Władzy samorządowej i państwowej Czarnecki (2002) stawia wymagania, których celem jest partnerskie członkostwo w Unii Europejskiej, gdzie w dziedzinie ładu przestrzennego i piękna panuje twardy dyktat zarówno władzy samorządowej jak i państwowej, nad gospodarką przestrzenną, urbanistyką i architekturą, a także ochroną zabytków i środowiskiem przyrodniczym. Wymagania te formułuje następująco:

- rozpoczęcie realizacji ładu przestrzennego naszego kraju od przebudowy systemu edukacji, organizacji struktur zarządzania, legislacji i tworzenia praw lokalnych pod fachową kontrolą;
- zapewnienie fachowych kadr dla gospodarki przestrzennej, w szerokim tego słowa znaczeniu,
- wprowadzenie rygorystycznych, przestrzennych przepisów prawnych i dyscypliny społecznej;
- przeprowadzenie edukacji społeczeństwa, które będzie dbać o dziedzictwo narodowe, a nie tylko o swoje najbliższe otoczenie i swój interes;
- zapewnienie rozwoju badań naukowych nad istotnymi problemami gospodarki przestrzennej.

Mimo wielu zaleceń jak osiągać wysoki poziom ładu przestrzennego, jest on ciągle zjawiskiem deficytowym, a podejmowane działania zmierzające do poprawy tego stanu, zarówno w sferze prawa jak i edukacji są znikome. Można stwierdzić, że Polska jest w stanie diagnozy, mówiącej o tym, że poziom ładu przestrzennego jest niski i mimo, że znane są zalecenia co robić, aby w tej dziedzinie było lepiej – dużo lepiej nie jest.

Społeczne i legislacyjne przyczyny braku ładu przestrzennego

W maju 2005 r. na reprezentatywnej próbie dorosłej ludności Polski Centrum Badania Opinii Społecznej na zlecenia Izby Architektów i Stowarzyszenia Architektów Polskich przeprowadziło badania dotyczące ładu przestrzennego. Wynika z nich, że 86% respondentów deklaruje zainteresowanie wyglądem swego otoczenia, w tym 37% ankietowanych twierdzi, że ta sprawa bardzo ich interesuje. Aż 79% badanych pozytywnie ocenia architekturę swojego miejsca zamieszkania. Bardziej krytyczne w tej ocenie są osoby lepiej wykształcone i mieszkające w największych miastach (Dziobkowska 2005, Omyła 2005). Tak duża liczba osób pozytywnie oceniających architekturę swojego miejsca zamieszkania jest zastanawiająca, ze względu na wszechobecną krytykę stanu przestrzeni zarówno w środowisku naukowym jak i medialnym. Zdaniem Duchowskiego (za: Dziobkowska, 2005, s. 7), komentującego powyższe badania „taki wynik jest efektem bardzo niskiej świadomości architektonicznej. Wyrabianie smaku to kwestia dłużej edukacji. A my w tej dziedzinie mamy bardzo duże zaniedbania”.

Czynników uznawanych za przyczyny niskiego poziomu ładu przestrzennego w Polsce jest wiele. W tabeli 1 przedstawiono je w podziale na społeczne i legislacyjne.

Tabela 1. Społeczne i legislacyjne czynniki powodujące niski poziom ład przestrzennego

Czynniki	Następstwa czynników	
Brak kultury estetycznej	nieuznawanie brzydoty za istotny problem społeczny niedbałość wykonania szpecące reklamy i instalacje bałagan, brud trudności w przekonaniu inwestora do estetycznych rozwiązań	
Społeczne	Brak kultury społecznej i osobistej	przewaga interesu własnego nad interesem publicznym (tzw. „święte prawo własności”) nieliczenie się z opinią sąsiadów lub lokalnej społeczności chęć tworzenia obiektów o cechach indywidualnych pomijany kontekst otoczenia – projektowanie i realizacja tzw. „architektury spadochronowej” dewastowanie wspólnej przestrzeni (m.in. niszczenie elewacji, zielenic, małej architektury, elementów wystroju wnętrz obiektów ogólnodostępnych, zaśmiecanie otoczenia)
	Chęć odcięcia się od architektury PRL-u	bogactwo form architektonicznych przesycenie architektury elementami „ozdobnymi” (daszki, wieżyczki, balustrady) tzw. gargamelizacja zachłanne korzystanie z różnorodnych materiałów budowlanych.
	Brak środków finansowych	akceptowanie przez władze lokalne niemalże każdej inwestycji budowlanej bez względu na jej formę architektoniczną, aby nie zniechęcać inwestorów do jej realizacji kierowanie się ceną, a nie jakością przy wyborze projektu długi czas realizacji inwestycji dobór tanich materiałów niskiej jakości
	Stan przestrzeni	brak dobrych wzorców do naśladowania
Legislacyjne	Brak zapisu w ustawie zasadniczej, który nakazywałby dbałość o ład przestrzenny	niewielkie znaczenie ład przestrzennego w Polsce
	Mała liczba uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	brak wytycznych do projektowania nowej zabudowy lokalizacja inwestycji w drodze decyzji o warunkach zabudowy
	Niewielki stopień uszczegółowienia wytycznych projektowych zawartych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	znaczna dowolność w kształtowaniu przestrzeni mimo działania w zgodzie z obowiązującymi przepisami
	Brak koncepcji urbanistycznych	brak spójności w kształtowaniu otoczenia – przestrzenna anarchia
	Luki legislacyjne	różna interpretacja prawa działania na pograniczu prawa i bezprawia
Brak możliwości egzekwowania prawa	brak wpływu projektanta na realizację projektu – marginalizowanie znaczenia nadzoru autorskiego odstępstwa od projektu na etapie realizacji i użytkowania brak organów egzekwujących przestrzeganie ład przestrzennego	

Źródło: Zawadzka, Kopec (2005, zmienione).

Badanie poziomu ładu przestrzennego

Zakres przestrzenny

Zakres przestrzenny badań poziomu ładu przestrzennego to podmiejska strefa aglomeracji Trójmiasta. Jej obszar obejmuje część aglomeracji funkcjonalnej Trójmiasta, określonej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. Podmiejska strefa aglomeracji Trójmiasta obejmuje gminy wiejskie: Pruszcz Gdański, Kolbudy, Szemud, Wejherowo i Kosakowo oraz gminę miejsko-wiejską Żukowo. Gminy miejskie wchodzące w skład aglomeracji funkcjonalnej Trójmiasta zostały wyłączone, ze względu na trudności w porównaniu cech pomiędzy nimi a gminami wiejskimi.

Definicja operacyjna ładu przestrzennego, kategorie i zmienne diagnostyczne

Podstawą do zbudowania definicji służącej przeprowadzeniu badań było określenie czym jest ład przestrzenny: czy jest nim stan przestrzeni czy mechanizmy, które ten stan kształtują? Z analizy przedstawionych na wstępie definicji wynika, że istnieją rozbieżności, co do istoty ładu przestrzennego. Raz są to „faktyczne stany obiektów” (Chojnicki 1992, s. 13), lub „organizacja przestrzeni” (Gruszkowski 1989, s. 26), innym razem jest to „pożądany stan przestrzeni” (Pankau 2001, s. 283) albo „stan przez nas oczekiwany” (Włodarczyk 2000, s. 158), a jeszcze innym razem jest to byt niematerialny „finalny cel zagospodarowania przestrzennego” (Pankau 1996, s. 119), „nadrzędna idea kulturalna” (Zuziak 2007, s. 13), „potrzeba” (Lendzion 1996, s. 113, Furman 2001, s. 245). Jednak autorzy większości definicji są zgodni co do tego, że realizacja tego stanu (faktycznego lub oczekiwanego), celu, potrzeby czy idei możliwa jest poprzez określone zjawiska lub mechanizmy.

Jako punkt wyjścia dla badań poziomu ładu przestrzennego podmiejskiej strefy aglomeracji Trójmiasta konieczne było zbudowanie definicji ładu przestrzennego, określającej cechy tego ładu. Dokonano tego w oparciu o analizę pojęć występujących w literaturze przedmiotu. Wynikiem tej analizy jest autorska definicja ładu przestrzennego syntetyzująca i systematyzująca złożoność i wielowątkowość aspektów cechujących ład przestrzenny. Definicja ta, określa ład przestrzenny jako stan przestrzeni, będący wynikiem występowania lub wpływu aspektów społecznych, ekonomicznych, ekologicznych, kulturowych i legislacyjnych. W definicji wyszczególniono więc pięć kategorii ładu przestrzennego, integralnie ze sobą powiązanych i wzajemnie się przenikających. Tak zdefiniowane pojęcie „ładu przestrzennego” jest semantycznie bliskie określeniom:

- „ładu zintegrowanego” (Kołodziejski 1989; Parteka 2000),
- „ładu kompleksowego” (Kołodziejski 1989, 2001),
- „megaładu” lub „megaporządku” (Markowski 2003).

Zdefiniowany ład przestrzenny nie jest więc potrzebą, dążeniem, finalnym celem, ideą, stanem idealnym czy pożądanym, nie jest też modelem. W odniesieniu do podziału przedstawionego przez Chojnickiego (1992), zdefiniowany „ład przestrzenny” zbliżony jest semantycznie do ładu jawnego. Jest realnym, percepowalnym stanem przestrzeni, będącym wynikiem działania mechanizmów ładu ukrytego. Ponieważ założono, że ład przestrzenny jest rzeczywistym stanem przestrzeni, występuje więc w każdej badanej gminie. Przyjęto, że jego poziom podlega waloryzacji i jest mierzalny poprzez pomiar poziomu jego poszczególnych kategorii. Uznano także, że badanie ładu przestrzennego jest czymś znacznie szerszym niż stosowana w architekturze krajobrazu wizualna ocena stanu przestrzeni poprzedzona analizą składowych elementów krajobrazu, tj. m.in. osi widokowych, dominant, przedpoła kompozycji i ich wzajemnych relacji. Stanowi ono ocenę mechanizmów tworzących ład przestrzenny w jego poszczególnych kategoriach. Za kategorię ładu przestrzennego uważa się część składową ładu przestrzennego będącą jego integralną częścią i powiązaną z pozostałymi kategoriami ładu przestrzennego. Wyszczególniono pięć kategorii ładu przestrzennego: społeczną, ekologiczną, ekonomiczną, kulturową, legislacyjną. Kategorie te nazwano odpowiednio: ładem społecznym, ładem ekologicznym, ładem ekonomicznym, ładem kulturowym i ładem legislacyjnym.

Określone „kategorie” ładu przestrzennego w literaturze przedmiotu są semantycznie bliskie określeniom nazwanym:

- „strefami rozwoju” i „prawami rozwoju” (Kołodziejcki 1989),
- „aspektami” (Chojnicki 1992),
- „prawidłowościami” i „mechanizmami” (Chojnicki 1992),
- „kryteriami” (Kołodziejcki 1991, Lendzio 1996),
- „czynnikami” (Lendzion 1996, Jałowiecki 1999),
- „wymiarami” (Zawadzki 2001, Gorzelak 2003).

Do każdej z pięciu kategorii ładu przestrzennego przyporządkowano zmienne diagnostyczne. Zmienną diagnostyczną zdefiniowano jako cechę kategorii ładu przestrzennego możliwą do zaobserwowania lub zmierzenia oraz przedstawienia za pomocą wskaźników. Natomiast za wskaźnik uznano wartość liczbową zmiennej diagnostycznej. W tekście zostaną omówione dwie kategorie ładu przestrzennego: społeczna i legislacyjna, a także zostanie zmierzony poziom ładu społecznego i ładu legislacyjnego.

Zastosowano dwufazowy dobór zmiennych diagnostycznych. W fazie pierwszej, na podstawie literatury przedmiotu i własnego doświadczenia, dokonano wybór potencjalnych zmiennych diagnostycznych, które optymalnie charakteryzujących daną kategorię ładu przestrzennego. W drugiej fazie dokonano selekcji tych zmiennych diagnostycznych, dla których możliwe było uzyskanie kompletności wskaźników (wartości liczbowych) danej zmiennej we wszystkich badanych gminach.

Metoda badawcza

Do badań poziomu ładu przestrzennego w podmiejskiej strefie aglomeracji Trójmiasta zastosowano metodę analizy przestrzennej statystycznej statycznej (dane dla roku 2008) z wykorzystaniem klasyfikacji wielocехowej metodą Warda. Poniżej przedstawiono etapy procedury badawczej.

Etap 1. Skonstruowanie wskaźnika syntetycznego w oparciu o następujący algorytm postępowania: (1) standaryzacja wszystkich zmiennych diagnostycznych wyróżnionych w ramach danej kategorii ładu przestrzennego, (2) zamiana destymulant na stymulanty, (3) obliczenie wskaźnika syntetycznego. W ten sposób zostanie dokonana syntetyczna ocena natężenia danej kategorii ładu przestrzennego w poszczególnych gminach.

Etap 2. Przeprowadzenie klasyfikacji wielocехowej (analiza skupień) metodą Warda (przy odległości euklidesowej) w oparciu o wszystkie zmienne wchodzące w zakres danej kategorii ładu przestrzennego. W ten sposób zostaną określone typy gmin o podobnych relacjach między zmiennymi zakwalifikowanymi do danej kategorii ładu przestrzennego.

Etap 3. Nałożenie wyników otrzymanych w efekcie procedur zastosowanych w etapach 1. i 2. W rezultacie powstanie informacja, nie tylko o tym, gdzie dana kategoria ładu przestrzennego jest największa lub najmniejsza (wskaźnik syntetyczny), ale także dlaczego (klasyfikacja wielocехowa).

Ład społeczny

Istotnym czynnikiem wpływającym na niski poziom ładu przestrzennego jest niski poziom kultury estetycznej, społecznej a także osobistej oraz brak edukacji w tym kierunku. Koszyc-Witkiewicz powiedział do architektów, że taką będziecie mieć architekturę, jacy sami jesteście (za: Szmidt 1981). Jednak jakość przestrzeni jest zależna również od poziom kultury estetycznej, społecznej a także osobistej inwestorów i innych jej użytkowników. Jałowiecki (1999, s. 168) twierdzi, że „sposób wytwarzania przestrzeni jest refleksem społeczeństwa, powstaje na jego obraz i podobieństwo. Miliony betonowych klocków rozrzuconych w krajobrazie polskiej wsi odzwierciedla awans, aspiracje, gust, potrzeby estetyczne oraz możliwości inwestycyjne jej mieszkańców”. Podobnie uważa Włodarczyk (2003, s. 35) gdy twierdzi, że „stan otaczającej nas przestrzeni jest odzwierciedleniem cech osobowościowych człowieka, grupy ludzi, narodu, społeczeństwa”.

Zmienne diagnostyczne ładu społecznego przedstawiono w tabeli 2. Przy doborze tych zmiennych, pojawia się trudność polegająca na tym, że te czynniki, które w istotny sposób mogą wpływać na wysoki poziom ładu społecznego, a w konsekwencji ładu przestrzennego, są niemierzalne.

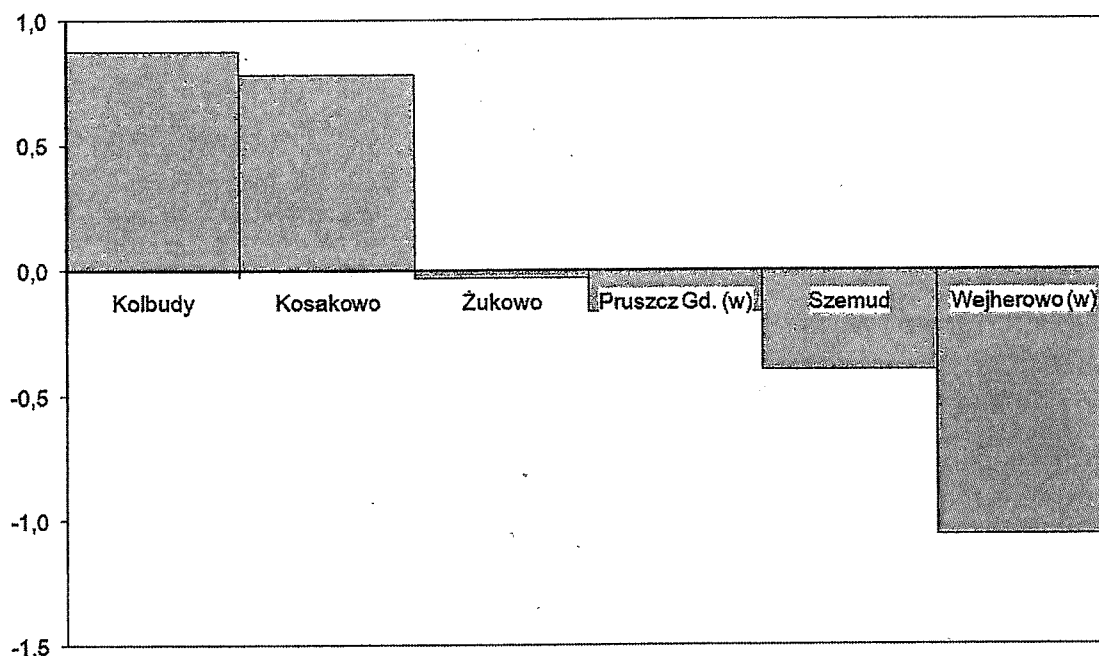
Dwie pierwsze zmienne ładu społecznego dotyczą poziomu wykształcenia: pierwsza – mieszkańców gmin, druga – radnych odpowiedzialnych za uchwalanie dokumentów gminnych, jakimi są studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i plany miejscowe. Niewątpliwie najistotniejszym czynnikiem wpływającym na poziom ładu społecznego byłby nawet nie iloraz in-

Tabela 2. Zmienne diagnostyczne i wskaźniki ładu społecznego w badanych gminach

Zmienna diagnostyczna ładu społecznego	Pruszcz Gdański (w)	Kolbudy	Żukowo	Szemud	Wejherowo (w)	Kosakowo
Udział ludności z wyższym wykształceniem (%) [S]	8,69	13,32	6,95	4,72	4,27	11,94
Udział radnych z wyższym wykształceniem w całej radzie gminy (%) [S]	33,33	66,67	38,10	26,67	13,33	46,67
Aktywność wyborcza mieszkańców w wyborach samorządowych (%) [S]	47,94	51,01	56,89	56,85	51,28	59,99
Liczba zarejestrowanych w systemie REGON fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 000 mieszkańców [S]	1,45	2,43	1,72	1,95	1,33	1,44
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę (m ² /os.) [S]	30,2	30,10	28,00	25,60	23,40	33,00
Wydatki na opiekę społeczną ogółem na 1 mieszkańca (zł) [D]	320,37	308,31	385,62	443,94	428,75	273,08

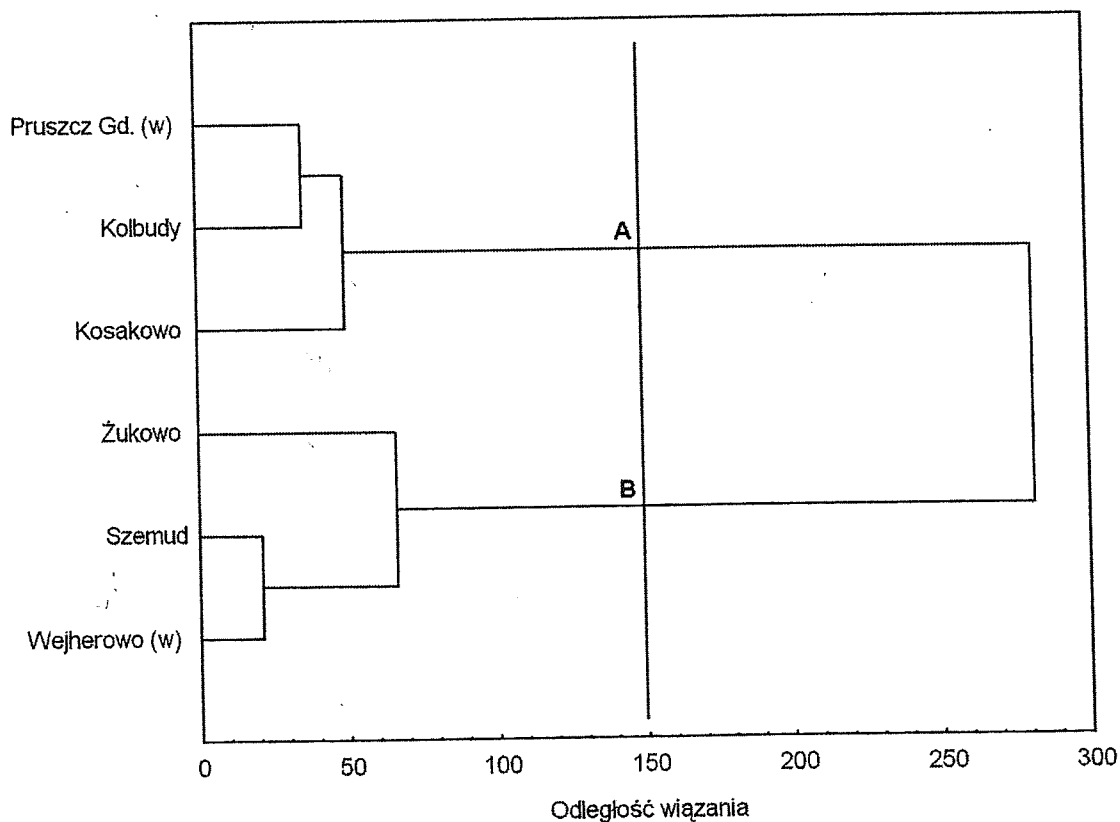
Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.sas.zmp.poznan.pl, wybory2006.pkw.gov.pl, www.stat.gov.pl.

teligencji mieszkańców i radnych, ale poziom ich kultury estetycznej, społecznej i osobistej, czego z przyczyn oczywistych zmierzyć nie można. Kolejne zmienne dotyczą aktywności społecznej mieszkańców. I tak trzecia zmienna to frekwencja wyborcza w roku najbliższym badanego okresu, tj. 2006, a czwarta zmienna

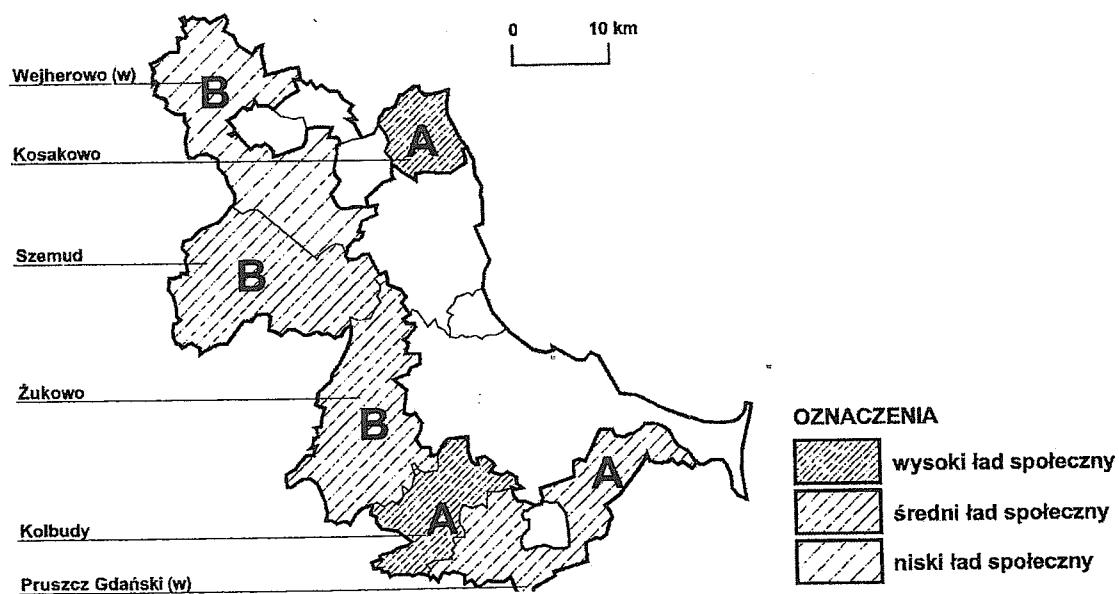

Ryc. 1. Ład społeczny – wskaźnik syntetyczny

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 2. Ład społeczny – klasyfikacja wielocechowa
Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 3. Poziom ładu społecznego i typy gmin
Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 3. Poziom ładu społecznego i typy gmin.

Wartość	Typ gmin	
	A	B
Wysoki	Kolbudy Kosakowo	
Średni	Pruszcz Gd. (w)	Żukowo Szemud
Niski		Wejherowo (w)

Źródło: Opracowanie własne.

to liczba zarejestrowanych w systemie REGON fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Kolejne zmienne dotyczą warunków życia mieszkańców. Piąta określa przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania przypadającą na 1 osobę, szósta (destymulanta) wydatki na opiekę społeczną ogółem na 1 mieszkańca. Syntetyczną ocenę natężenia ładu społecznego przedstawiono na rycinie 1.

W wyniku klasyfikacji wielocechowej dokonano podziału gmin na dwa

typy (ryc. 2). O zróżnicowaniu obu typów decydowały przede wszystkim zmienne pierwsza i piąta (udział ludności z wyższym wykształceniem i przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę), których wartości były wyższe dla gmin z grupy A, oraz zmienna szósta (wydatki na opiekę społeczną ogółem na 1 mieszkańca), której wartości były wyższe w gminach zaliczonych do grupy B.

Ład legislacyjny

Ostateczne wyniki badań poziomu ładu społecznego przedstawiono w tabeli 3 i na rycinie 3.

W Polsce brakuje odpowiednich rozwiązań prawnych do tworzenia i ochrony ładu przestrzennego. A obowiązujące prawodawstwo jest przestrzegane wybiórczo albo wcale. Nie ma determinacji by istniejące przepisy egzekwować, gdyż nie ma kontroli ich przestrzegania. Prawo własności często taktowane jest na równi z prawem do dowolnego użytkowania terenu.

Zmienne diagnostyczne ładu legislacyjnego przedstawione w tabeli 4 dotyczą narzędzi planowania przestrzennego na poziomie gminnym. Według Zuziaka (2007, s. 19) „stworzenie prawnych warunków do przestrzegania zasad ładu przestrzennego jest obowiązkiem polityków”. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy dokonuje się realizacji zapisów ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zwaną dalej ustawą, w zakresie prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie lokalnym.

Dwie pierwsze zmienne ładu legislacyjnego dotyczą obowiązujących planów miejscowych i sporządzanych projektów planów miejscowych. Istotna byłaby ocena jakości przyjętych w nich rozwiązań przestrzennych, a także ocena zgodności realizowanych inwestycji z ustaleniami dokumentów. Ważna byłaby również ocena dokumentów gminnych, jakimi są studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Jednak te oceny są trudne i nieobiektywne. Trzecia i czwarta zmienna diagnostyczna ładu legislacyjnego to liczba wydanych ostatecznie decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzji

Tabela 4. Zmienne diagnostyczne i wskaźniki ładu legislacyjnego w badanych gminach

Zmienna diagnostyczna	Pruszcz Gdański (w)	Kolbudy	Żukowo	Szemud	Wejhe- rowo (w)	Kosako- wo
Powierzchnia obowiązujących planów miejscowych w przeliczeniu na powierzchnię gminy w (%) [S]	86,521	29,759	16,616	24,497	10,665	34,600
Powierzchnia projektów planów miejscowych w przeliczeniu na powierzchnię gminy (%) [S]	13,222	7,349	6,707	0,158	4,670	1,200
Liczba wydanych ostatecznie decyzji o inwestycji celu publicznego z art. 50 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [D]	0,430	3,651	5,210	1,876	1,132	0,884
Liczba wydanych ostatecznie decyzji o warunkach zabudowy z art. 59 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [D]	0,699	10,192	31,009	16,956	6,545	1,326

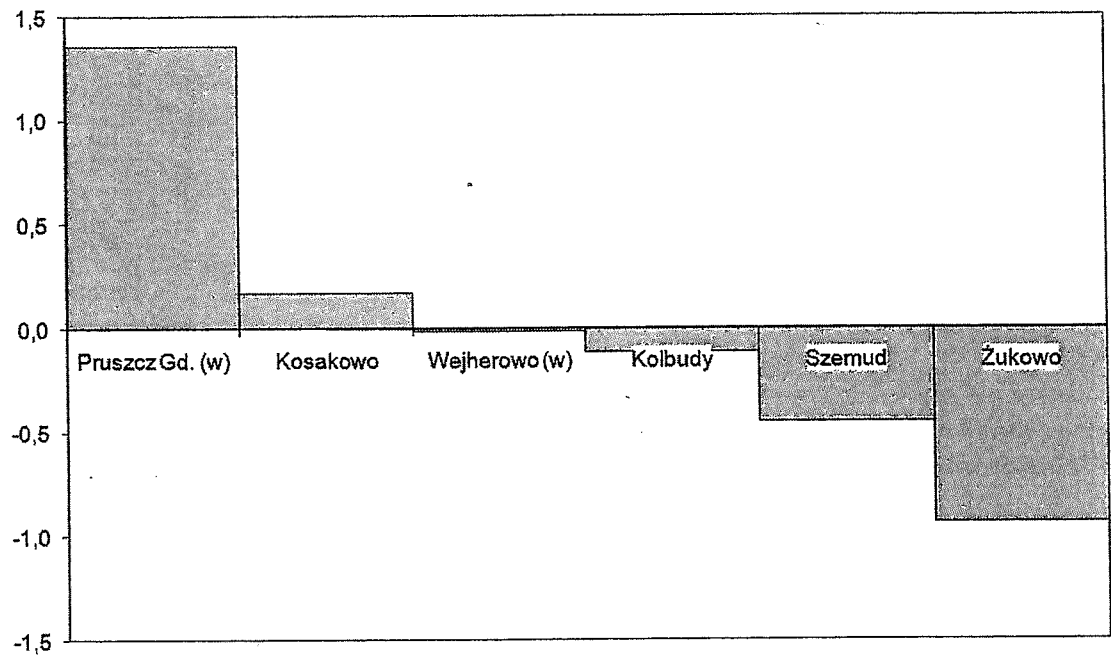
Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl.

o warunkach zabudowy. Zgodnie z intencją ustawodawcy decyzje o warunkach zabudowy w myśl art. 59 ustawy wydaje się w przypadku braku planu miejscowego. Realizacja inwestycji w drodze decyzji o warunkach zabudowy jest chaotyczną i niekontrolowaną formą gospodarowania przestrzenią prowadzącą do jej degradacji i nie gwarantującą dostępu do informacji o planowanych inwestycjach dla szerszego grona obywateli.

Do trzech najważniejszych regulacji prawnych, często prowadzących do degradacji przestrzeni, należą:

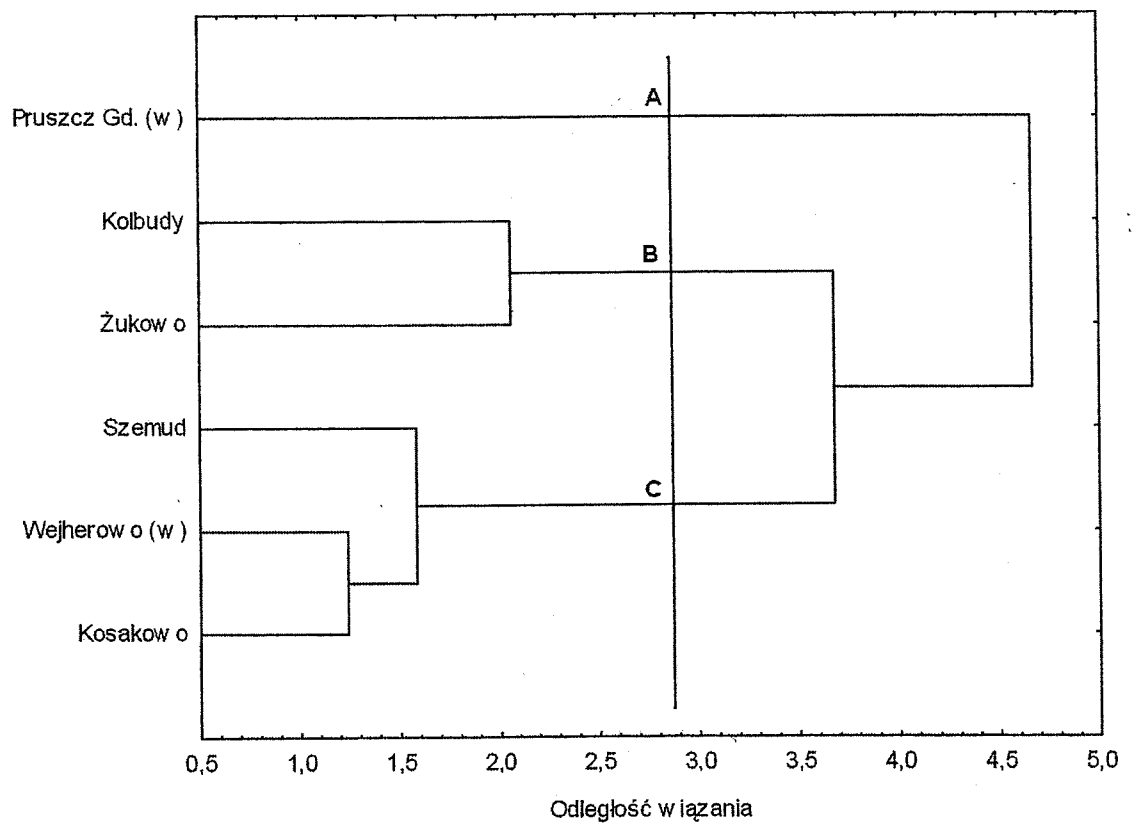
- brak wymogu zgodności ustaleń decyzji o warunkach zabudowy z ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, co powoduje brak spójności pomiędzy kierunkiem polityki przestrzennej gminy, a faktycznym zagospodarowaniem jej terenu,
- brak definicji „działka sąsiednia”, co pozwala na ustalenie warunków zabudowy na zasadzie sąsiedztwa dla działki oddalonej od istniejącej zabudowy o wiele kilometrów, ale leżącej przy tej samej drodze publicznej, co z kolei przyczynia się do rozproszenia zabudowy i lokalizacji pojedynczych obiektów budowlanych w tzw. „szczerym polu”,
- brak określenia, wymogu, że parametry nowej zabudowy muszą pochodzić z jednej działki, co pozwala na dowolne czerpanie z szerokiego spektrum, funkcji i form zabudowań znajdujących się na dużym obszarze, czego skutkiem jest tworzenie nowych, obcych dla danego terenu form i funkcji nie mających już nic wspólnego z ich kontynuacją.

Do najważniejszych regulacji prawnych, które nie gwarantują dostępu do informacji o planowanych inwestycjach dla szerszego grona osób niż strony postępowania, należy zaliczyć m.in. brak określonej liczby obiektów budowlanych, dla których można wydać decyzję o warunkach zabudowy oraz brak określonej np. maksymalnej powierzchni dla realizacji wnioskowanej inwestycji. W konse-

Ryc. 4. Ład legislacyjny – wskaźnik syntetyczny

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 5. Ład legislacyjny – klasyfikacja wielocechowa

Źródło: Opracowanie własne.

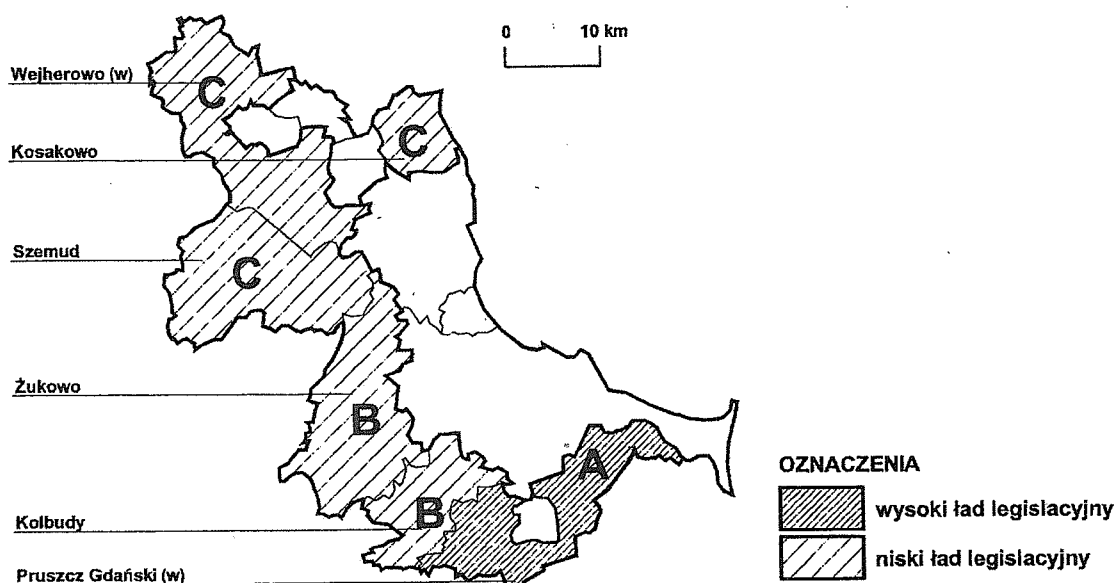
kwencji może to prowadzić do realizacji dużych obszarów zwartych osiedli mieszkaniowych jednorodzinnych lub wielorodzinnych oraz innych inwestycji, których działanie wykracza poza granice obszaru tej inwestycji, a o realizacji których wiedzę posiadają tylko strony postępowania. Ponadto brak dostępu społeczeństwa do informacji o zamierzeniach inwestycyjnych może być formą „ukrycia” niewygodnych lub nieakceptowanych społecznie inwestycji. Najbliżsi sąsiedzi i mieszkańcy miejscowości, nie będący stronami postępowania, mogą dowiadywać się bowiem o inwestycjach, nie w czasie sporządzania projektu decyzji o warunkach zabudowy, ale dopiero w momencie ich budowy. Ponieważ realizacja inwestycji w drodze decyzji o warunkach zabudowy powoduje wiele negatywnych, często nieodwracalnych skutków zarówno w wymiarze prawnym, społecznym jak wizualnym (przestrzennym) trzecią i czwartą zmienną nazwano destymulantami. Syntetyczną ocenę ładu legislacyjnego przedstawiono na rycinie 4.

W wyniku klasyfikacji wielocechowej dokonano podziału gmin na trzy typy (ryc. 5). Cechą charakterystyczną jednoelementowej grupy A, do której należy gmina wiejska Pruszcz Gdański jest wysoki poziom wartości zmiennej pierwszej i drugiej (powierzchnia obowiązujących planów miejscowych i powierzchnia projektów planów) przy jednocześnie bardzo niskiej wartości zmiennej trzeciej i czwartej (liczba wydanych ostatecznie decyzji o inwestycji celu publicznego i de-

Tabela 5. Poziom ładu legislacyjnego i typy gmin

Wartość	Typ gmin		
	A	B	C
Wysoki	Pruszcz Gd. (w)		
Niski		Żukowo Kolbudy	Szemud Wejherowo (w) Kosakowo

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 6. Poziom ładu legislacyjnego i typy gmin

Źródło: Opracowanie własne.

cyzji o warunkach zabudowy). Gminy zaliczone do typu B (Kolbudy i Żukowo) wyróżniają się średnimi wartościami zmiennej drugiej (powierzchnia projektów planów miejscowych) oraz wysokimi wartościami zmiennej trzeciej (liczba wydanych ostatecznie decyzji o inwestycji celu publicznego). Natomiast o przynależności gmin Szemud, Wejherowo (w) i Kosakowo do typu C zdecydowały przede wszystkim średnie wartości zmiennej trzeciej (liczba wydanych ostatecznie decyzji o inwestycji celu publicznego) i niskie wartości zmiennej drugiej (powierzchnia projektów planów miejscowych).

Ostateczne wyniki badań poziomu ładu legislacyjnego przedstawiono w tabeli 5 i na rycinie 6.

Podsumowanie

Badanie poziomu ładu przestrzennego jest czymś znacznie szerszym niż stosowana w architekturze krajobrazu wizualna ocena stanu przestrzeni poprzedzona analizą składowych elementów krajobrazu i ich wzajemnych relacji. W badaniu poziomu ładu przestrzennego dokonano wyboru i oceny mechanizmów tworzących ład przestrzenny w jego poszczególnych kategoriach. Przedstawione badania ukazują zróżnicowanie poziomu ładu legislacyjnego i społecznego w gminach podmiejskiej strefy aglomeracji Trójmiasta. Jest to obraz częściowy poziomu ładu przestrzennego. Uzupełnić go należy wynikami badań poziomu pozostałych trzech kategorii (ekonomicznej, ekologicznej i kulturowej). Z przeprowadzonych badań ładu legislacyjnego wyraźnie widać, że gmina wiejska Pruszcz Gdański wyróżnia się na tle pozostałych badanych gmin zarówno wysokim poziomem ładu społecznego (wskaźnik syntetyczny), jak i przynależnością do jednoelementowej grupy (klasyfikacja wielocechowa). O takim wyniku zdecydowała duża liczba uchwalonych planów miejscowych, pokrywających ponad 86% powierzchni gminy, które razem z opracowywanymi projektami pokrywają prawie całą powierzchnię gminy wiejskiej Pruszcz Gdański. Należy zwrócić uwagę na to, że mimo wysokiego ładu legislacyjnego gmina wiejska Pruszcz Gdański nie odbiega wizualnie od pozostałych badanych gmin. Podobną sytuację można zaobserwować w innych miejscach np. w Gdańsku (Kopeć 2007). Istotne jest jak długo miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązują na danym obszarze. W gminie wiejskiej Pruszcz Gdański, większość planów miejscowych uchwalono w czerwcu 2005 r., a więc nie obowiązują one na tyle długo, żeby pozytywne skutki ich oddziaływania były już widoczne.

Summary

The article presents a method of measuring the level of spatial order in the suburban area of Tri-City. It starts with a survey of definitions of spatial order which have appeared in the scientific literature during the last 30 years. In the author's definition, spatial order is understood as a state of space resulting from the presence or influence social, economic, ecological, cultural and legislative aspects.

The article lists known and accepted suggestions for obtaining a higher level of spatial order. It also shows two main groups of reasons for the low level of spatial order in Poland: social and legislative. The final part of the article discusses the results of a study of the level of spatial order in terms of social and legislative categories.

Literatura

- Adamczewska-Wejchert H., Andrzejewski R., Bobrowski C., Ciborowski A., Dumnicki J., Furman S., Goryński J., Zieliński T., Zwolińska K., 1977. Ład przestrzenny – dyskusja. *Człowiek i Środowisko*, 1, 4, s. 147–160.
- Bałtuć A., 1981. Kształtowanie ładu przestrzennego. *Człowiek i Środowisko*, 5, 3–4.
- Broszkiewicz R., 2003. Metody analizy i projekcji ładu przestrzennego w wymiarach lokalnym i regionalnym. [W:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, 205, s. 71–91.
- Chojnicki Z., 1992. Współczesne problemy gospodarki przestrzennej. [W:] Z. Chojnicki, T. Czyż (red.), *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 9–19.
- Cymerman R., 2009. Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Czarnecki W., 2002. Gospodarka przestrzenna – zadanie na XXI wiek. [W:] W. Czarnecki, M. Proniewski (red.), *Gospodarka przestrzenna polskich miast i wsi*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok, s. 11–14.
- Dziobkowska D., 2005. Zadowoleni i niewyrobieni. „Gazeta Wyborcza”, 13.07.2005, Dodatek „Nieruchomości i Dom”, 28 (44), s. 7.
- Furman J., 2001. Metropolia warszawska. [W:] J. Kołodziejski, T. Parteka (red.), *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*. Biuletyn KPZK PAN, 193, s. 219–264.
- Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl).
- Gorzela G., 2003. Szkic o wymiarach ładu przestrzennego. [W:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, 205, s. 55–69.
- Gruszkowski W., 1989. Ład przestrzenny – kilka refleksji. [W:] T. Parteka (red.), *Ład polskiej przestrzeni nadmorskiej*. Ekoprojekt, Fundacja Ecobaltic, Gdańsk, s. 25–37.
- Gruszkowski W., 1996. Ład przestrzenny – refleksje i postulaty. *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej*, 530, Architektura, XXX. Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, s. 7–29.
- Gzell S., 2008. Miasto jako przedmiot badań urbanistyki. [W:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 11–27.
- Hall E.T., 1976. *Ukryty wymiar*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Jałowiecki B., 1999. *Metropolie*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok.
- Kołodziejski J., 1989. Koncepcja ekorozwoju jako podstawa ładu nadmorskiej przestrzeni. [W:] T. Parteka (red.), *Ład polskiej przestrzeni nadmorskiej*. Ekoprojekt, Fundacja Ecobaltic, Gdańsk, s. 4–24.
- Kołodziejski J., 1991. *O przyszły kształt polskiej przestrzeni*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków.

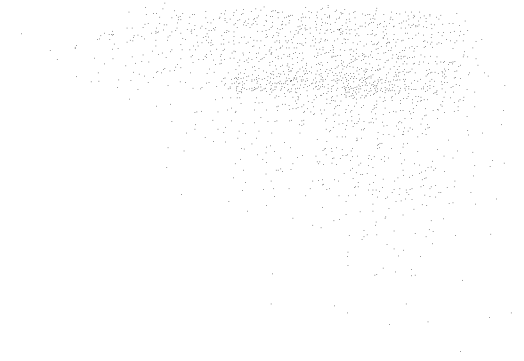
- Kołodziejski J., 2001. Kształtowanie ładu przestrzennego metropolii w procesie równoważenia rozwoju polskiej przestrzeni. Od ładu przestrzennego do ładu zintegrowanego. [W:] J. Kołodziejski, T. Parteka (red.), *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*. Biuletyn KPZK PAN, 193, s. 33–76.
- Kopeć A., 2007. Ład przestrzenny katalizatorem rozwoju Gdańska? *Pomorski Przegląd Gospodarczy*, 2(31), s. 24–26.
- Lendzion J., 1996. Konflikty i ład przestrzenny. *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej*, 530, *Architektura*, XXX. Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, s. 113–118.
- Markowski T., 2003. Warunki osiągania megalądu przestrzennego a system planowania przestrzennego. [W:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, 205, s. 9–23.
- Michalski T., 2003. Znaczenie pojęcia „zdrowie środowiskowe” w koncepcji ładu przestrzennego. [W:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, 205, s. 257–267.
- Omyła M., 2005. Czy ład przestrzenny jest ważny dla Polaków? *Architektura-Murator*, 7(130), s. 68.
- Pankau F., 2001. Narzędzia kształtowania ładu przestrzennego polskich metropolii. [W:] J. Kołodziejski, T. Parteka (red.), *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*. Biuletyn KPZK PAN, 193, s. 283–309.
- Pankau J., 1996. Lokalizacja jako narzędzie kształtowania ładu przestrzennego. *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej*, 530, *Architektura*, XXX. Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, s. 119–123.
- Parteka T., 2000. Planowanie strategiczne w równoważeniu struktur gospodarczych. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Parysek J.J., 2003. Ład przestrzenny jako kategoria pojęciowa i planistyczna. [W:] T. Ślęzak, Z. Ziolo (red.), *Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, 205, s. 111–126.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego zatwierdzony uchwałą nr 1004/XXXIX/09 sejmiku województwa pomorskiego z dnia 26 października 2009 roku.
- Podolak S., 1993. O kształtowaniu ładu przestrzennego. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej/oddział w Krakowie, Warszawa.
- Sagan I., Czepczyński M., Szmytkowska M., Masik M., Rzycki S., 2006. Równoważenie procesów suburbanizacji w obszarze metropolitalnym Trójmiasta. [W:] F. Pankau (red.), *Studia nad obszarem metropolitalnym Trójmiasta*. Gdańsk, s. 123–184.
- Sarzyński P., 2010. 15 najbrzydszych rzeczy w nowej Polsce, *Polityka*, 31(2767), s. 30–35.
- Sroczyński G., 2010. Brzydko jak w Tatrach. *Gazeta Wyborcza* 5.08.2010, Dodatek „Duży Format”, 30(889), s. 4–7.
- System analiz samorządowych (www.sas.zmp.poznan.pl).
- Szmidt B., 1981. Ład przestrzeni. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Szolginia W., 1987. Ład przestrzenny w zespole mieszkaniowym. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. nr 80, poz. 717).
- Włodarczyk J. A. 2000. *Oblicza architektury*. Dział Wydawnictw i Poligrafii Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Włodarczyk J.A. 2003. *Około architektury*. Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Wybory samorządowe. 2006. Państwowa Komisja Wyborcza (wybory2006.pkw.gov.pl).

- Zawadzka A.K., Kopeć K., 2005. Nauczanie w szkole o ładzie przestrzennym jako niezbędnym elemencie kształtowania wrażliwości estetycznej. [W:] T. Palmowski, K. Kopeć (red.), *Współczesne idee i treści w dydaktyce geografii*. Wydawnictwo „Bernardinum”, Gdynia-Pelplin, s. 29–47.
- Zawadzki S.M., 2001. Ład przestrzenny. [W:] J. Kołodziejski, T. Parteka (red.), *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*. Biuletyn KPZK PAN, 193, s. 9–14.
- Zipser T., 2001. Metropolia wrocławska – między „stylem” a „równowagą”. [W:] J. Kołodziejski, T. Parteka (red.), *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*. Biuletyn KPZK PAN, 193, s. 265–280.
- Zuziak Z., 2007. Ekologiczne definiowanie urbanistyki. *Czasopismo Techniczne*, 14, seria: Architektura z.3-A. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 9–20.

Gospodarka przestrzenna społeczeństwu

**Praca zbiorowa pod redakcją
Waldemara Ratajczaka i Krzysztofa Stachowiaka**

Tom 1

Copyright © Authors, Poznań 2010

ISBN 978-83-62662-21-0

Bogucki Wydawnictwo Naukowe
ul. Górna Wilda 90
61-576 Poznań
tel. +48 (61) 833 65 80
fax +48 (61) 833 14 68
e-mail: bogucki@bogucki.com.pl
www.bogucki.com.pl

Druk: ESUS

Spis treści

<i>Waldemar Ratajczak, Krzysztof Stachowiak</i> Przedmowa	9
<i>Teresa Czyż, Jan Hauke</i> Nierówności regionalne w Polsce	13
<i>Wen-Jung Liang, Hong-Ren Din, Kuang-Cheng Andy Wang</i> Spatial competition and flexible manufacturing	33
<i>Vladimir Glonti, Asie Tsintsadze, Irina Vashakmadze</i> Method of an estimation of the regional budgetary process	47
<i>Ilze Stokmane, Anastasija Vilcina</i> Regional differences in the Baltic economy: Trends and tendencies	55
<i>Tomasz Kaczmarek</i> Integracja metropolitalna – współpraca nauki z samorządem w aglomeracji poznańskiej	63
<i>Jerzy J. Parysek</i> Gospodarka przestrzenna i rola partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego	79
<i>Lukasz Damurski</i> Rola planisty przestrzennego w procesie partycypacji społecznej. Zachodnie idee a polska rzeczywistość	99
<i>Krzysztof Rząsa</i> Dziedzictwo kulturowe jako element uwarunkowań społecznych w planowaniu przestrzennym	109
<i>Alicja Kopeć</i> Poziom ładu przestrzennego w podmiejskiej strefie aglomeracji Trójmiasta. Kategoria społeczna i legislacyjna	123
<i>Katarzyna Iwaszko-Niziatkowska</i> Rola planowania miejscowego w realizacji koncepcji rozwoju miasta	145
<i>Sławomira Hajduk</i> Stan prac planistycznych w gminach o funkcjach turystycznych województwa podlaskiego	155
<i>Maria Tkocz</i> Problems of spatial management in cities of the Silesia metropolis with special reference to residential building	165

<i>Paweł Kretowicz</i> Warunki mieszkaniowe w miastach południowo-wschodniej Polski – rozwiązania strategiczne a rzeczywistość	175
<i>Lidia Groeger</i> Specyfika kształtowania przestrzeni mieszkaniowej w aspekcie potrzeb społecznych	195
<i>Tomasz Michalski</i> Ewaluacja i monitoring narkomanii przez samorzady terytorialne.	207
<i>Emilia Bogacka</i> Kradzież w przestrzeni miejskiej – hipotezy a rzeczywistość	219
<i>Agnieszka Szczepańska, Adam Senetra, Jacek Rostek</i> Wykorzystanie metod interpolacji do numerycznego kreślenia map wartości walorów krajobrazowych	231
<i>Ewa Nowak</i> Metody analizy wielowymiarowej w porównywaniu struktur przestrzennych	243
<i>Mariusz Kistowski</i> Koncepcja diagnozowania socjologicznego dla potrzeb gospodarowania przestrzenią w skali krajowej i regionalnej	261
<i>Roman Rudnicki</i> Fundusze wspólnej polityki rolnej pozyskane przez gospodarstwa rolne w Polsce w latach 2004–2006 jako czynnik rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich	273
<i>Anna Kołodziejczak</i> Program rolnośrodowiskowy na obszarach NATURA 2000 jako instrument retardacji zasobów przyrodniczych w Polsce.	291